

MACHIAVELLIHO VLADÁR A JEHO ODKAZ PRE SÚČASNOSŤ

doc. JUDr. Radovan Blažek, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
radovan.blazek@flaw.uniba.sk

Machiavelliho Vladár a jeho odkaz pre súčasnosť

Tento článok sa zamýšľa nad tým, či dielo Vladár od Niccòla Machiavelliho vytvorené v 16. st. má stále platnosť aj pre súčasnosť a či jeho obsah je použiteľný aj na súčasné spoločenské vzťahy alebo je len odkazom minulosti, ktorý je vzdialený dnešnej realite. Článok vyberá niektoré pasáže diela a aplikuje ich na súčasné spoločenské a politické vzťahy.

Der Fürst von Machiavelli und seine Botschaft für die Gegenwart

Dieser Artikel reflektiert, ob das Werk Der Fürst von Niccolò Machiavelli im 16. Jahrhundert geschrieben gilt immer noch für die Gegenwart und ob sein Inhalt auf zeitgenössische soziale Beziehungen anwendbar ist oder ob es nur ein Erbe der Vergangenheit ist, das weit von der heutigen Realität entfernt ist. Der Artikel wählt einige Passagen des Werks aus und wendet sie auf zeitgenössische soziale und politische Beziehungen an.

Machiavelli's The Prince and its legacy for the present

This article reflects on whether the work The Prince written by Niccolò Machiavelli in the 16th century is still valid for the present and whether its content is applicable to contemporary social relationships or whether it is merely a legacy of the past that is far from today's reality. The article selects some passages of the work and applies them to contemporary social and political relations.

Kľúčové slová: politika, moc, česťnosť, klamstvo

Schlüsselbegriffe: Politik, Macht, Ehrlichkeit, Lüge

Keywords: politics, power, honesty, lies

Úvod

Odveká túžba človeka po moci. Každý túži byť v čele, môcť ovládať druhých, byť rešpektovaný a uznávaný v spoločnosti. Táto túžba je ľudstvu prirodzená a história nám ponúka množstvo príkladov, čoho sú ľudia schopní, len aby získali moc a aby si ju udržali. Sme svedkami intríg, úskokov a zákerností, pričom veľa z významných vládcov sa neštítalo použiť i násilné prostriedky na dosiahnutie svojich cieľov. Už rímsky cisár Nero dokázal pre udržanie sa na cisárskom tróne postupne zničiť zo sveta svojho nevlastného brata Britannika, neskôr vlastnú matku Agrippinu, vlastnú manželku Octaviu i svojho vychovávateľa, filozofa Senecu, nevraviac o množstve ľudí, ktorí skončili vďaka nemu vo vyhnanstve.¹ Moc je dôležitejšia ako život najbližších. Kam až siahla túžba človeka po moci?

Počas histórie sa ľudia naučili, že moc možno získať a udržať aj nenásilnými prostriedkami. Na tomto základe sa rozvíjala raná diplomacia – umenie ako jednať, umenie komunikácie s ľuďmi, umenie dosahovania cieľov využívaním osobných kvalít jednotlivcov.² Už v prvopočiatkoch diplomacie ľudia zistili, že nemôžu vždy svoje úmysly otvorene prejsť a nie vždy je najvýhodnejšie ísť priamo za svojimi cieľmi. Občas sa javí ako najsprávnejšia metóda na dosiahnutie cieľa presne tá, ktorá k nemu na oko nesmeruje. Občas je treba prezentovať niečo iné ako konať. Aj o tom je Machiavelliho dielo *Vládár*. Toto dielo napísal v roku 1513 ako výsledok svojich politických funkcií a pôsobenia na významných postoch v spoločenskom i politickom živote vtedajšieho Talianska. Toto dielo možno považovať za prvé systematické dielo o politike a vládnutí, akýsi návod na získanie a udržanie moci. *Vládár* popisuje násilné i nenásilné spôsoby vládnutia a dosahovania politických a štátnických cieľov, odkrýva realitu, ktorá je často drsná, ale možno v nej nájsť viac pravdivosti ako sa na prvý pohľad zdá. Preto ostáva otázkou až do súčasnosti, ktoré z Machiavelliho myšlienok a úvah o moci a spoločnosti vtedajšej doby sú správne ešte aj dnes a ktoré nie? Bol Macchiavelli nadčasový vizionár, ktorý odhalil fungovanie politiky pre všetky veky? Tento článok sa pokúša dať odpoveď práve na túto otázku.

¹ Maškin, N. A.: *Dějiny starověkého Říma*. Svornost : Praha 1952, s. 443, Grant, M.: *Rímští císařové*. BB art : Praha 2002, s. 51-55.

² Bystrický, L.: *Základy diplomacie*. Dilema : Bratislava 1999.

1. Kto bol Niccoló Machiavelli?

Niccoló Machiavelli sa narodil noci z 3. na 4. mája 1469 vo Florencii v Taliansku.³ Dňa 19. júla 1498 bol menovaný kancelárom Florentskej republiky, kde v ďalšom období pôsobil a zaoberal sa správou zahraničnopolitických a vojenských záležitostí. Ako skvelý diplomat a schopný úradník sa zúčastnil mnohých rokovaní a zahraničných misií, pôsobil vo Francúzsku, Švajčiarsku i Nemecku. V roku 1512 však došlo vo Florencii k prevratu a k moci sa dostali Medicijovci. Následne bol Machavelli zbavený všetkých funkcií. Neskôr sa síce vrátil k politickej činnosti, avšak tú už nemožno z hľadiska jeho kariéry považovať za významnú. Práve počas pôsobenia v pozícii florentského kancelára mal možnosť vo významnej miere stretávať sa s politikmi a štátnikmi rôzneho druhu a práve po tejto životnej skúsenosti zhromaždil svoje životné skúsenosti z uplynulého obdobia v diele *Vladár*, ktoré napísal v roku 1513.⁴

Machiavelli bol muž, ktorý mal možnosť stretnúť svetlé i tmavé stránky diplomacie a tieto celoživotné skúsenosti pretavil do krátkeho, ale výstižného diela – *Vladár*. Túto knihu venoval Lorenzovi Medicimu, u ktorého Machiavelli nepožíval príliš veľkú obľubu, no on sám v ňom videl ideálneho vladára.

2. Ako sa dostať k moci a ako si ju udržať

Machiavelli sa zaoberal v prvom rade otázkou, ako sa dostať k moci a ako si ju udržať. Tvrdil, že dedičné štáty, v ktorých vládne už generácie tá istá dynastia sa ovládajú ľahšie, než novo dobyté územia, pretože „*stačí nenarušovať staré poriadky, zachovávané v zemi po generácie a jednať pružne podľa okolností*“.⁵

Pozrime sa na tento výrok zo súčasnej perspektívy. Ak je obyvateľstvo spokojné, nemá dôvod na zmenu a vláda sa ľahko udrží pri moci. V modernej dobe sa tento Machiavelliho poznatok prejavuje napr. ako nízka účasť voličov vo voľbách rôzneho druhu. Ak je volebná účasť nízka, naznačuje to, že ľudia sú spokojní s existujúcim stavom, pretože sa o politické dianie príliš nezaujímajú. Nie sú nútení sa oň zaujímať. Majú priestor na to, aby žili svoj jednoduchý každodenný život

³ GIL, CH.: *Machiavelli. Die Biographie*. Albatros : Düsseldorf 2000, s. 11.

⁴ Tamtiež, s. 222.

⁵ Machiavelli, N.: *Vladár*. Johnatan Livingston, s.r.o. : Praha 2013, s. 21.

a keď ho môžu žiť bez väčších prekážok, prestáva ich trápiť, kto je „tam hore“. Začne ich to trápiť až im bude zle.

Ak sa voliči o voľby nezaujímajú, toto je znamením pre vládu, že dostatočne „nenarušuje staré poriadky“ a „jedná pružne podľa okolností“. Lebo ako píše Machiavelli, tomu kto zavádza nový poriadok, „*sú nepriatelia všetci, ktorí sa predtým mali dobre.*“⁶ Na druhej strane aj tí, ktorí sa dobre nemali, sú náchylní „*neveriť novotám, pokiaľ človeka skúsenosť nepresvedčí nezvratnými dôkazmi o ich užitočnosti.*“⁷ Z toho možno logicky vyvodiť, že každá novota má viac odporcov ako prívržencov. Keď sa zavádzaným novotám nedarí uchytiť sa, odvaha odporcov rastie a tí sa pri prvej príležitosti pustia do útoku. A odporcovia zvyčajne dostávajú na svoju stranu aj tých, ktorí predtým zmeny podporovali.

V časoch krízy a ťažkostí je pre vládu ťažké sa udržať, lebo „*ľudia totiž radi menia vládu v domnienke, že si tým polepšia.*“⁸ Ak sú ľudia nespokojní, alebo sa im zavádzané novoty nepáčia, prípadne je viac tých, ktorí sa predtým mali dobre, vzrastú nálady na zmenu vlády. Vtedy sú ľudia náchylní uveriť tvrdeniam, ktoré sa im páčia, ktoré sú vidinou lepšieho zajtrajška. No Boh chráň vládára, ktorý nesplní svoje sľuby. Odíde tak rýchlo ako prišiel. Vtedy prichádza na rad Machiavelliho výrok: „*Je ľahké niekoho o niečom presvedčiť, ale ťažko ho v presvedčení udržať.*“⁹ A to platí o to viac, keď na začiatku je len presvedčenie, ktoré stojí na sľuboch. Ak sa vláde nepodarí pretaviť sľuby do želaných výsledkov, na ďalšie volebné obdobie nemôže počítať s rovnakým počtom voličov, ako tomu bolo pri posledných voľbách.

Machiavelli ako jednu z rád, ako sa udržať pri moci, používa tvrdenie: „*Je potrebné ochraňovať slabých a potlačiť vplyv mocných.*“¹⁰ V dejinách ľudstva to boli práve široké masy tých najnižších vrstiev, ktoré sa postarali o zosadenie panovníka a revolučné hnutia. Za pomoci nás sa podarilo rozpútať francúzsku buržoáznu revolúciu v roku 1789, či ruskú revolúciu v roku 1917. Pre vládára môžu byť však rovnako nebezpeční ako nespokojné masy aj príliš silní vysoko postavení funkcionári, ktorí môžu prahnúť po tom, aby ho v príhodnej chvíli vystriedali. A tí môžu na tento akt využiť práve nespokojnosť ľudu. Nespokojnosť ľudu totiž môže poslúžiť k tomu, aby títo mocní strhli dav na svoju stranu proti vládarovi.

⁶ Tamtiež, s. 42.

⁷ Tamtiež.

⁸ Tamtiež, s. 23.

⁹ Tamtiež, s. 43.

¹⁰ Tamtiež, s. 27.

V súčasnosti síce vo vyspelých európskych krajinách nebadáme príliš veľké revolučné nálady a vlády nemusia čeliť tomu, že by sa masy ľudu búril proti vláde a pokúšali sa ju zvrhnúť násilným spôsobom. No aj vo vyspelých krajinách sú masy tie, ktoré hýbu politickým životom, cez pokojné (alebo aj menej pokojné) demonštrácie vytvárajú tlak na vlády, ktoré sú nakoniec nútené robiť opatrenia, aby uspokojili vôľu davu.

Stále je však aj dostatok menej vyspelých krajín, kde v posledných rokoch došlo k násilným revolučným prevratom vplyvom nespokojnosti ľudu a kde došlo k nahradeniu starej vlády novou po občianskych nepokojoch alebo dokonca občianskej vojne vplyvom radikálnych revolučných nálad v širokých masách ako sme toho boli svedkami v roku 2011 v Egypte, Líbyi či Sýrii. Ľud je v početnej prevahe a zbaviť sa ho nedá, preto ho možno považovať za jeden z rozhodujúcich tvorcov politiky aj v minulosti, aj v súčasnosti.

Nezabúdajme však pri získavaní a udržaní moci, že Machiavelli na viacerých miestach svojho diela spomína šťastie. Aj tí najšikovnejší vladári by totiž podľa neho neboli vladármi, keby ich nebola stretla príležitosť. To platí v plnej miere aj dnes. Ani dnes sa osobné kvality jednotlivca nezdarujú dostatočné na to, aby obsadzovali významné politické funkcie tí odborne najzdatnejší. Možno hovoriť skôr o šťastí tých, ktorí sa dostávajú k moci, že boli v správnom čase na správnom mieste, alebo skôr pri správnej strane či na správnom mieste na kandidátnej listine.

Samozrejme Machiavelli uznáva aj obdivuhodné osobné vlastnosti úspešných vladárov práve v tom, že boli schopní pochopiť a využiť príležitosť. Opäť možno túto teóriu potvrdiť aj v súčasnosti. Kto dokázal správne pochopiť, kedy sa treba pridať ku ktorej politickej strane, môže si následne uzurpovať jednotlivé politické kreslá v parlamente, vláde, či v iných významných politických funkciách alebo miesta v rozhodujúcich štátnych orgánoch. V skutočnosti totiž nezáleží na tom, aký politický program má politická strana a či je orientovaná na ľavicové myšlienky alebo pravicové, všetky politické strany totiž majú jeden základný spoločný cieľ – získanie moci a jej udržanie.¹¹

3. Spojenci a protivníci

Nielen štátnici nájdu v Machiavelliho Vladárovi užitočné ponaučenia. Analogicky možno totiž premietnuť tieto myšlienky tiež do iných oblastí života. Macchavelli tvrdil, že človek je tvor sebecký a egois-

¹¹ Bystrický, E.: *Základy diplomacie*. Dilema : Bratislava 1999.

tický od prírody a je náchylný presadzovať svoje dobro. To však vždy nie je zároveň dobrom iných alebo inak povedané – moje „dobro“ je vždy len jedno a „dobier“ tých ostatných je vždy viac. Vždy sa nájde viac ľudí, ktorým naše dobro nevyhovuje ako tých, ktorým naše dobro vyhovuje. A nespokojnosť druhých sa vždy spája s nebezpečenstvom, že naše dobro budú chcieť premeniť na svoje dobro. Preto každý dostatočne obozretný človek sa musí v duchu Machiavelliho rád držať zásady, že „*možných protivníkov buď musíme zahrnúť láskavosťami alebo ich zničiť.*“¹²

Musíme mať na pamäti, že väčšina ľudí sú oportunisti a robia to, čo je pre nich v danej chvíli najvýhodnejšie. Ak si ich chceme získať a udržať na svojej strane, musia cítiť výhody z takéhoto spojenectva. Musia mať neustále pocit, že spojenectvo s nami je to najlepšie a že im z neho vždy pripadne výhodný podiel. Akonáhle sa nebudú cítiť dostatočne oceňovaní, postavia sa na odpor. Preto ak nemáme prostriedky na to, aby sme takýchto ľudí udržali v spokojnosti, je potrebné sa ich radšej zbaviť, ako čakať, kým sa oni zbavia nás. V tomto prípade nemá zmysel čakať, pretože si nemôžeme byť istí, kedy príde vhodný okamih pre nášho protivníka, ktorý on dokáže využiť vo svoj prospech a v náš neprospech. Ako hovorí Machiavelli, „*ak je stretnutie nevyhnutné, a odkladá sa, potom z toho môže mať prospech jedine nepriateľ.*...“¹³ Ale nielen preto treba včas zakročiť, aby sme nenahrávali nepriateľovi, ale aj preto, že určité veci nie je možné odkladať, pretože ich neskoršie vykonanie nebude možné. Múdry muž musí byť obozretný a všimnúť si veci okolo seba a predvídať zároveň tie budúce, aby z nich včas dokázal vyvodiť potrebné rozhodnutia a aby predchádzal nepriaznivým udalostiam.

Machiavelli vysvetľuje, ako sa zachovať k svojim možným alebo existujúcim protivníkom. Nesmieme zabudnúť na to, že popri nich existujú aj kategórie osôb, ktorých nazývame spojenci. Na dosiahnutie malého cieľa si človek vystačí sám, no veľké činy vyžadujú spolupracovníkov, kolegov, priateľov, ktorí nám pomôžu tieto ciele realizovať. Čím väčšie ciele, tým viac ľudí je potreba na ich realizáciu. A čím viac ľudí je v hre, tým menej ich možno osobne kontrolovať. Práve z dôvodu potreby spolupracovníkov a partnerov sa začína realizácia väčšiny cieľov komplikovať. Machiavelli radí – treba dať pozor, pretože aj vernosť si pýta svoju daň a keď ju nebudeme schopní zaplatiť, môžu sa k nám aj naši najvernejší obrátiť chrbtom, prípadne sa pridať na stranu našich nepriateľov. Príklad nachádzame aj v dejinách Rímskej ríše – cisár Caligula zahynul rukami vlastných pretoriánov, ktorí ho mali chrániť pred nepriateľmi.

¹² Machiavelli, N.: *Vladár*. Johnatan Livingston, s.r.o. : Praha 2013, s. 26.

¹³ Machiavelli, N.: *Vladár*. Johnatan Livingston, s.r.o. : Praha 2013, s. 29.

Prvý do neho zabodol meč tribún pretoriánov Cassius Chaerea, ktorého si Caligula kedysi sám vybral.¹⁴ Rovnako tak je známy výrok Gaia Iulia Caesara – „Aj Ty, Brutus?“, keď jeho najbližší priateľ bol jeden z tých, ktorý do neho pri sprisahaní takisto zabodol dýku.¹⁵

Ľuďom, ktorí sú v našej blízkosti, treba venovať obzvlášť veľkú pozornosť, aby bolo možné zachytiť i tú najmenšiu zmenu v ich správaní, ktorá by mohla svedčiť o ich úmysloch vzbury. Každý intrigán si totiž dvakrát rozmyslí svoje činy, keď mu niekto neustále pozerá na prsty. Bojí sa odhalenia. Každý človek, ktorý koná niečo nekalé, nechce byť odhalený, pretože vie, že robí podvratnú činnosť a cíti svoju vinu. A vina so sebou nesie hanbu v prípade predčasného odhalenia. No po spáchaní zamýšľaného skutku už na takéto emócie niet priestoru. Človeku totiž zaberie všetok čas riešenie vzniknutých problémov, ktoré nová situácia vyniesla na povrch. Človek potom nehľadá v sebe tie pocity, ktoré by mu daný čin vyčítali, ale naopak – hľadá tie, ktoré mu daný čin ospravedľujú.

Možným riešením, ktoré nám ponúka Machiavelli, je udržať si aj svojich spojencov v určitých medziach, ktoré im nedovolíme prekročiť. Nesmieme dovoliť, aby sa spojenec príliš posilnil. Ak sa totiž nebude cítiť takýto spojenec dostatočne silný – práve naopak, ak bude cítiť svoju závislosť od nás, nikdy nebude mať odvahu vystúpiť proti nám. Je dôležité, aby sme udržiavali určitý stupeň závislosti našich spojencov a aby ich dobro bolo úmerné nášmu dobru a aby bolo od tohto dobra závislé. Ak sa totiž opieram o veľa iných, sám seba oslabujem a nakoniec to môže dospieť až do štádia, kedy sa títo mne podriadení spojenci spoja proti mne. Jeden proti všetkým totiž nič nezmôže.

A v tomto smere sa osvedčia aj rady z opačného uhla pohľadu. Akonáhle totiž vychádzame z rád, ktoré sú popísané vyššie, vyplýva z nich ďalšie pravidlo, ktoré takisto nájdeme v Machiavelliho vladárovi: „*Kto druhému pomáha k uchopeniu moci, sám sebe podrezáva konár, na ktorom sedí.*“¹⁶ Ak teda sami zastávame určité pozície, neradno dvíhať na svoju úroveň ďalších alebo dokonca im pomáhať vyššie. Títo sa nás totiž v príhodnej chvíli zbavia zo strachu, že by sme ich niekedy z ich ťažko vydobytej pozície chceli dostať alebo by sme ich chceli zosadiť. Strach o moc bude totiž väčší ako priateľstvo i vďaka. Človek prahnúci po moci, keď ju získa, zmení sa na zviera, ktoré sa bojí o svoju ulovenú korisť. A tak sa aj u týchto ľudí prejavia pudy „zacho-

¹⁴ Maškin, N. A.: *Dějiny starověkého Říma*. Svornost : Praha 1952, s. 438, Grant, M.: *Rímští císařové*. BB art : Praha 2002, s. 43.

¹⁵ Maškin, N. A.: *Dějiny starověkého Říma*. Svornost : Praha 1952, s. 355, Grant, M.: *Rímští císařové*. BB art : Praha 2002, s. 25.

¹⁶ Machiavelli, N.: *Vladář*. Johnatan Livingston, s.r.o. : Praha 2013, s. 33.

vania moci“ a tie budú na prvom mieste pred akýmkoľvek inými pocitmi ako pred týmto varuje Macchiavelli.

Každá minca má dve strany. Machiavelli radí – nepozdvihuj iných a sám nebuď pozdvihnutý. Iba ten, kto sa sám dostane k moci, má nárok, na jej udržanie. Pretože Machiavelli tvrdí – moc patrí len tomu, kto si ju zaslúži, kto má sám schopnosti si ju získať. Taký človek si ju totiž dokáže aj udržať. Ak sa dostane k moci vplyvom iných, stane sa len bábkou v ich rukách, „*je závislý na vôli tých, čo ho pozdvihli.*“¹⁷ Ak je človek dosadený, je tu vždy priestor pre to, aby takéhoto človeka v príhodnej chvíli ten, kto ho dosadil, vystriedal za iného, keď s ním on alebo ľud nebude spokojný. Na takéhoto človeka sa zvalí zodpovednosť za všetky zlé skutky a jeho výmenou sa ten, kto ho dosadil, očistí od všetkého, čo by mu mohlo byť vyčítané.

No vráťme sa ešte k voľbe svojich spojencov. Čím väčšie ciele budeme chcieť realizovať, tým viac spojencov budeme musieť priberať na svoju stranu. Machiavelli opäť odporúča obozretnosť pri voľbe nových spojencov, pretože „*naši spojenci nemusia byť aj spojenci medzi sebou.*“¹⁸ A tu sa začína ďalší veľký problém. Pretože naši spojenci nemusia zakročiť proti nám osobne, no môžu sa pustiť do boja medzi sebou. Takáto situácia nielenže nás uvedie do situácie, kedy nebudeme vedieť na koho stranu sa pridať, ale nás v prvom rade oslabí a sťaží realizáciu našich cieľov, a vo výslednom efekte môže viesť k jeho skaze, či skaze nás samých.

Machiavelli tiež radí vystríhať sa ľudí, ktorým sme v minulosti spôsobili chtiac alebo nechtiac určité príkoria. „*Je veľmi naivné domnievať sa, že niekto pre nové dobrodenia zabudne na staré krivdy.*“¹⁹ Pamäť si toho veľa uchováva a o to viac, keď ide o nepravosť. Taký človek už nikdy viac nebude našim spojencom, aj keby sa tak tváril. Hrdosť ľudí dokáže byť neuveriteľná a staré rany sa v najneprijemnejších chvíľach otvárajú. Takýto človek dokáže využiť ponúknutú príležitosť na to, aby odťažil svojej ctižiadostivosti a dal svojej hrdosti zadost'účinenie a oplatil nám svoje príkoria z minulosti rovnakou mincou.

Machiavelli v tomto smere hovorí aj o iných spojencoch a to nielen o tých nezištných, ale aj o tých, ktorí sú našimi spojencami z troch dôvodov:

1. z vypočítavosti,
2. zo ziskuchtivosti alebo
3. zo strachu.

¹⁷ Tamtiež, s. 45.

¹⁸ Tamtiež.

¹⁹ Tamtiež, s. 54.

Ani na jedných sa nedá spoľahnúť. Osoby patriace do prvej skupiny len čakajú na vhodnú príležitosť, kedy sa samy budú môcť dostať k moci a sú s nami len kvôli tomu, že očakávajú, že sa im takáto príležitosť naskytne.

Osoby patriace do druhej skupiny sú nespoľahlivé a nie sú zaniatení pre naše ciele. Sú vlažní a ťažko ich presvedčiť o takých cieľoch, ktoré by ich príliš zaťažovali. Takýto ľudia za nás „*umierať nepôjdu*“.²⁰

Osoby patriace do tretej skupiny sa takisto vymania z nechceného vplyvu, len čo naša sila poľaví. Obozretný muž musí takýchto spojencov rozpoznať a zakročiť proti nim rázne ako proti protivníkom. Nesmie mať zľutovanie. Tu prichádza na radu aj použitie sily a násilia. Machiavelli ospravedľňuje použitie sily a násilia, avšak len výnimočne, „*nárazovo a spočiatku*“.²¹ Lebo len potom bude môcť vládca kludne spať, keď bude mať pokoj od protivníkov a falošných spojencov. Potom sa môže začať venovať vládnutiu.

4. Tvrdosť a dobrota vládca

Na rad prichádza aj otázka, v akej miere je dobré, aby vládca vzbudzoval rešpekt, strach a obavy medzi ovládanými a kedy má prejavovať zhovievavosť a ľudskosť. Strach vzbudí len vtedy, pokiaľ sa bude prezentovať násilím a zbraňou. Ako píše Machiavelli, „*neozbrojený vládca nemôže mať rešpekt ani medzi vojakmi ani medzi priateľmi, vzbudzuje len pohrdanie a podozrievavosť*“.²² Ale zároveň tvrdí: „*Tvrdosť je namieste tam, kde jej cieľom je poriadok, svornosť a blahobyť*“.²³ Avšak „*sú chvíle, keď s násilím nepochodíš*...“²⁴ Všetko treba postupne – násilie a tvrdosť spočiatku a rázne, dobrodenie postupne a trvalo. A tak prichádza na rad dobrota. Pretože je dobré, keď je vládca milovaný za svoje dobré činy. No treba mať na pamäti, že to, čo jedni majú v láske, iní môžu opovrhovať, čo jedni uznávajú, iní nenávidia. Všetkým nemôže vyhovieť ani spravodlivý a dobrý vládca.

Čomu má dať teda vládca prednosť – popularite alebo rešpektu? Machiavelli sa prikláňa k druhej možnosti. Preto ďalej tvrdí: „*...oddanosť nemá dlhé trvanie, ale strach z trestu predsa drží ľud na uzde ... Preto taktiež vládca, ktorý sa chce udržať, sa musí naučiť vo vlastnom záujme zachovať sa niekedy trebárs aj nie zrovna usľachtilo a presne*

²⁰ Machiavelli, N.: *Vládca*. Johnatan Livingston, s.r.o. : Praha 2013, s. 94.

²¹ Tamtiež, s. 59.

²² Tamtiež, s. 85-86.

²³ Tamtiež, s. 93.

²⁴ Tamtiež, s. 62.

vedieť, kedy si môže dovoliť dobrotu.“²⁵ Ako Machiavelli hovorí, „*aj sľachetnosť môže niekedy uvrhnúť do záhuby, a naopak to, čo vyzerať na prvý pohľad ako zloba, môže znamenať prospech a bezpečnosť pre celú zem. ... Panovník má budiť rešpekt, nie však strach, pretože strach vyvoláva nenávisť.*“²⁶

Tam, kde Machiavelli pojednáva o добрote panovníka, spomína tiež jeho štedrosť. Presadzuje však umiernenú štedrosť, pokiaľ ide „*z vlastnej kapsy*“²⁷ a skôr sa zasadzuje za šetrnosť panovníka.

Ako Machiavelli vraví, štedrosť si vyžaduje pre svoju cnosť, aby bola vykonaná diskkrétne. Na čo však je taká štedrosť, keď sa o nej nikto nedozvie? Dostávame sa k tomu, že ľudia v skutočnosti často krát nie sú štedrý preto, lebo chcú byť štedrý, ale preto, že chcú, aby ostatní videli, že sú štedrý. Opäť sa prejavuje ľudský egoizmus a sebeckosť. Machiavelliho odkaz je jasný - štedrosť propaguje len ako účelný prostriedok na získanie priazne ľudu a uchopenie moci, alebo keď sa jedná o udržanie priazne spojencov. „*Štedrosť býva vždycky zhubná, lebo každý mešec má svoje dno.*“²⁸

5. Hodnota slova

„*Múdry muž nemôže si stáť za slovom, ak mu je to na škodu a ak pomínuli okolnosti, za ktorých ho dal. Keby všetci ľudia boli čestní, moja rada by bola zlá. Ale pretože nie sú a sami dané slovo neplnia, rozumný panovník ho nemôže dodržať, Bol by sám proti sebe.*“²⁹

Má dnes medzi ľuďmi slovo vlastne cenu? Povedať sa dá čokoľvek, avšak splniť to je už ťažšie. Nie nadarmo platí slogan: „*My vám vieme sľúbiť to, čo vám nikto nedokáže splniť.*“ Tak to je – či už chceme alebo nechceme, zistíme, že dodržať sa nemusí nič. Príkladom v dejinách je nám najväčší zločinec ľudstva – Adolf Hitler. Ten najlepšie dokázal preniť Machiavelliho myšlienky do praxe a ukázal, že to funguje. Jeho slová často krát obalamutili dobromyseľných a dôverčivých politikov celého sveta. Politici tých čias si museli s konečnou platnosťou uvedomiť, že výrok „slovo robí chlapa“ už vyšiel z módy. Ako to neskôr po rozbití Československa povedal britský premiér Chamberlain, „konečne sme spoznali, že Hitler nie je gentleman“. A tak sa človek zamýšľa nad tým, či možno v dnešnej dobe ešte niekomu veriť? Slovo poveda-

²⁵ Tamtiež, s. 88.

²⁶ Tamtiež, s. 94.

²⁷ Machiavelli, N.: *Vladár*. Johnatan Livingston, s.r.o. : Praha 2013, s. 91.

²⁸ Tamtiež, s. 92.

²⁹ Tamtiež, s. 97.

né či napísané totiž nikoho k ničomu nezaväzuje. Slovo nás nepotrestá, keď urobíme niečo, čo sa prieči jeho obsahu. Vedie nás to k pesimizmu, ba dokonca až k určitému skepticizmu o vypovedanom slove.

Zrejme základnou otázkou je, či človek (ako to bolo v Hitlerovom prípade) úmyselne klame a zavádza svojich politických partnerov a využíva obratnej slovnej diplomacie k dravému dosiahnutiu svojich cieľov alebo či ide o machiavelliovské nedodržanie slova po zmene okolností, keď by nám dodržanie slova bolo vplyvom iných pomerov na škodu a splnenie nášho sľubu nemožno spravodlivo očakávať.

Pri prvej možnosti – úmyselnom klamstve a nesplnení svojich slov – sa do dišputy vkladá nový pojem – morálka. Isté je, že povedať jedno a urobiť niečo iné, nie je morálne vo vzťahu k našim partnerom, ktorí veria v pravdivosť nášho slova. Ako Macchavelli tvrdil, človek je tvor egoistický a sebecký a snaha o dosiahnutie vlastného dobra a prospechu ho ženie k tomu, aby použil na tento cieľ všetky dostupné prostriedky, aj tie nemorálne. Ale čo ak klamstvo voči istému partnerovi uzrie svetlo sveta s cieľom dosiahnutia nejakého dobra pre iný okruh ľudí? V praxi sa skutočne môžu vyskytnúť aj ciele, ktoré sú na jednej strane dobré pre určitú skupinu ľudí a pre inú zlé. Otázka je, kde je hranica medzi dobrom jedných a dobrom druhých? Ak majú totiž dve skupiny ľudí rozličné potreby, ktoré sa vylučujú, nemožno vyhovieť obom. A je dobro jednej skupiny ľudí lepšie od dobra tej druhej? Je prirodzené, že vládár sa rozhoduje v prospech tej, ku ktorej viac inklinuje. V prospech tejto skupiny budú orientované aj všetky rozhodnutia bez ohľadu na to, či sú alebo nie sú morálne.

Ako sa hovorí, „účel svätí prostriedky“. Je teda morálne dosiahnuť morálne ciele nemorálnymi prostriedkami a teda aj klamstvom a porušením sľubov? V živote treba počítať s tým, že ľudia klamú, ak im je to na prospech alebo ak je to na prospech skupiny ľudí, ktorú zastupujú. Kto by pri jednaní s druhými na to pozabudol, môže sa veľmi ľahko popáliť a v konečnom dôsledku sebe spôsobiť škodu. A v zmysle Machiavelliho teórie nemožno za takúto škodu viniť druhých, ale výlučne seba samého, lebo múdry vládca musí počítať s klamstvom druhých.

Prejdime ešte k druhej možnosti a to k tej, že človek pri vypovedaní určitého slova, ho myslí úprimne a len neskôr, keď dôjde na jeho plnenie, zistí, že ho vlastne splniť nechce. Tu nemožno tak úplne hovoriť o klamstve. Ide o špecifickú situáciu, keď človek až neskôr zistí, že vlastne to, z čoho v minulosti vychádzal, už dnes neplatí a tak sa ani on nemôže pridržať toho, čo povedal. Človek sa nemôže zaručiť za nič na svete okolo seba, za „vis major“ a tak vždy môže použiť tento druh ospravedlnenia. Človek sa často krát nevie zaručiť ani za seba samého. Človek často neskôr sedí a rozmýšľa nad tým, prečo tak jednoznač-

ne kedysi hovoril to, čo je mu dnes také cudzie? Dnes by chcel všetko vziať späť, no to sa už nedá, čo bolo povedané, bolo povedané. Možno ho však nútiť, aby sa správal v súlade s tým, čo povedal kedysi? Možno od neho spravodlivo požadovať, aby vytrval v tom, čo chcel splniť, no dnes sú veci inak? Machiavelli vraví: „*Ludia kludne ublížia tomu, koho milujú, pretože láska je morálny záväzok a ten pre svoj prospech kludne poruší. Pretože sú zlí a slabí.*“³⁰

Vzhľadom na Machiavelliho názory je vyhládka na plnenie sľubov ľudí aj v dnešnej dobe pesimistická. Jedna polovica ich nespĺní, pretože ani nechce a druhá preto, že sa zmenili okolnosti. A tým pádom sa na slovo druhého do budúcnosti dá len veľmi zriedka spoľahnúť. Dúfajme však, že stále ostane aj určité percento tých ľudí, ktorí budú hovoriť a robiť to isté, inak by sa tento svet zmenil na jedno veľké bojisko anarchie a chaosu, kde si nikto ničím nemôže byť istý.

6. Kto vlastne sme?

„*Vládca nemusí mať nutne všetky kladné vlastnosti, ale mal by vedieť vzbudiť zdanie, že ich nepostráda.*“³¹

Každý človek sa chce nechať vidieť v tom lepšom svetle a chce prezentovať také vlastnosti a črty, ktoré na ňom majú ľudia vidieť. Vladár musí podľa Machiavelliho túto úlohu zvládať naozaj dokonale. V tomto smere sa denne stretávame s množstvom ideálnych vládcov. Kde je však aj tu hranica, medzi užitočnou pretvárkou a plytkým klamstvom? Ľudia chodia po svete s maskami na duši a niekedy už ani sami nevedia, čo sa skrýva pod tou maskou. A keďže tých masiek nosia hneď niekoľko už nerozpoznávajú rozdiely a podobnosti, už len hrajú, tak ako sú zvyknutí. A my sa niekedy ani nedozvieme, či tú tvár, ktorú vidíme my, vidia aj tí druhí, či ich nie je viac, či tá tvár, ktorú my vidíme, je tá pravá. Ale ono je to niekedy ťažko rozpoznať, pretože ľudia s množstvom identít už niekedy sami ani netušia, ktorá je tá ich skutočná. A opäť sme pri tom skepticizme, ktorý nás nabáda myslieť si, že naozaj nemožno veriť nikomu a ničomu... „*ten, kto si nevšíma realitu a nechce vidieť, akí ľudia sú a stavia skôr na svojich prianiach a predstavách, ako by mal svet vyzerať, nedopadne dobre.*“³²

³⁰ Machiavelli, N.: *Vládca*. Johnatan Livingston, s.r.o. : Praha 2013, s. 94.

³¹ *Tamtiež*, s. 97.

³² Machiavelli, N.: *Vládca*. Johnatan Livingston, s.r.o. : Praha 2013, s. 88.

Záver

Machiavelliho Vladár a jeho odkaz neumiera ani po vyše 500 rokoch od napísania diela. To, čo platilo o ľuďoch v roku 1513, platí aj dnes. Ľudská povaha sa za storočia nezmenila, preto čitateľ tohto štátnického veľdiela môže z neho aj dnes čerpať množstvo inšpirácií a ponaučení pre praktický život.

V tomto článku som vybral iba niektoré zo zaujímavých Machiavelliho výrokov, ktoré ma utvrdili v tom, že toto dielo je použiteľné dodnes pre politický či spoločenský život a človek v ňom nájde aj dnes ponaučenia, ktoré mu umožnia vyhnúť sa nepríjemným prevapeniam v medziľudských vzťahoch. Odkaz tohto diela sa javí skôr pesimistický. Aký je teda návod, ako sa v spoločenských a medziľudských vzťahoch vyvarovať negatívnym následkom prirodzenej ľudskej povahy? Macchiavelli odporúča: „*Tak si vypočul ich mienky, povedal svoje názory a zdôvodnil ich a vďaka tomuto neustálemu precvičovaniu taktiky sa nemohlo stať, že by ho akákoľvek situácia zastihla nepripraveného alebo bezradného.*“³³ Ak budeme mať na pamäti všetky varovania Macchiavelliho pred slabosťami iných ľudí, musíme na jeho odporúčanie čo najviac počúvať. Počúvanie rôznych ľudí a rôznych názorov umožňuje porovnať ich a tým skôr z nich vytvoriť ten najsprávnejší. No zároveň opakovaným počúvaním názorov tých istých ľudí možno získať nielen prehľad o ich názoroch a zmenách týchto názorov, ale aj o ich správaní a povahe. Častou komunikáciou s rôznymi ľuďmi sa človek naučí v ľuďoch nájsť aj ich skryté vlastnosti, naučí sa v rôznych ľuďoch vidieť podobné vlastnosti a bude schopný predvídať ich rozhodnutia. Na základe porovnávania a kategorizovania ľudí si utvorí dobrú východiskovú pozíciu a môže sa pripraviť na určité rozhodnutia svojich protivníkov ešte skôr než ich urobia.

Použitá literatúra

1. Bystrický, E.: *Základy diplomacie*. Dilema : Bratislava 1999
2. GIL, CH.: *Machiavelli. Die Biographie*. Albatros : Düsseldorf 2000
3. GRANT, M.: *Rímští císařové*. BB art : Praha 2002
4. MACHIAVELLI, N.: *Vladář*. Johnatan Livingston, s.r.o. : Praha 2013
5. MAŠKIN, N. A.: *Dějiny starověkého Říma*. Svornost : Praha 1952

³³ Tamtiež, s. 87.